

APOSTOLISCHE EXHORTATIE

LAUDATE DEUM

VAN DE HEILIGE VADER **FRANCISCUS**

AAN ALLE MENSEN VAN GOEDE WIL OVER DE KLIMAATCRISIS

1. “Prijst God om al zijn schepselen”. Dit is de uitnodiging geweest die de heilige Franciscus van Assisi met zijn leven, zijn liederen, zijn daden heeft gedaan. Hij aanvaardde daarmee de uitnodiging van de Bijbelse psalmen. en wilde opnieuw de gevoeligheid van Jezus voor de schepselen van zijn Vader laten zien: “Kijkt naar de leliën in het veld: hoe ze groeien. Ze arbeiden noch spinnen. Toch zeg Ik u: Salomo in al zijn pracht was niet gekleed als een van hen” (Mat. 6, 28-29). “Kan men niet vijf mussen kopen voor vijf stuivers? Toch vergeet God niet een van hen” (Luc. 12, 6). Hoe kan men deze tederheid van Jezus voor allen die ons op onze weg begeleiden, niet bewonderen?

2. Er zijn intussen acht jaar voorbijgegaan sinds de publicatie van de encyciek *Laudato si'*, toen ik met u allen, broeders en zusters van onze lijdende planeet, mijn bange zorgen over de zorg voor ons gemeenschappelijk huis heb willen delen. Maar met het verstrijken van de tijd realiseer ik mij dat wij niet genoeg reageren, aangezien de wereld die ons ontvangt, uit elkaar aan het vallen is en misschien een breekpunt nadert. Behalve deze mogelijkheid zal het effect van de klimaatverandering ongetwijfeld het leven van veel mensen en families steeds meer schaden. Wij zullen de gevolgen ervan in termen van gezondheid, werk, toegang tot de hulpbronnen, woningen, gedwongen migraties en op andere terreinen voelen.

3. Het betreft een wereldwijd maatschappelijk probleem dat nauw verbonden is met de waardigheid van het menselijk leven. De bisschoppen van de Verenigde Staten hebben de maatschappelijke betekenis van onze bezorgdheid over de klimaatverandering, die verder gaat dan een puur ecologische benadering, heel goed tot uitdrukking gebracht, omdat “onze zorg voor de ander en onze zorg voor de aarde nauw met elkaar verbonden zijn. De klimaatverandering is een van de belangrijkste

uitdagingen die de maatschappij en de wereldgemeenschap onder ogen moeten zien. De gevolgen van de klimaatverandering worden ondergaan door de meest kwetsbare personen, zowel in hun vaderland als in de wereld”.¹ Ook de op de Synode voor Amazonië aanwezige bisschoppen hebben kort en krachtig gezegd: “De aanvallen op de natuur hebben gevolgen voor het leven van de volken”.² En om krachtig tot uitdrukking te brengen dat het niet meer een onbelangrijke of ideologische kwestie betreft, maar een drama dat ons allen schaadt, hebben de Afrikaanse bisschoppen verklaard dat de klimaatverandering “een schokkend voorbeeld van een structurele zonde naar voren brengt”.³

4. De reflectie en de informatie die wij uit deze laatste acht jaren kunnen verzamelen, maken het ons mogelijk wat wij enige tijd geleden hebben gesteld, te specificeren en aan te vullen. Daarom en omdat de situatie nog urgenter aan het worden is, heb ik met u deze bladzijden willen delen.

1. De wereldwijde klimaatcrisis

5. Hoezeer men ook probeert ze te ontkennen, verbergen, te verheimelijken of te relativiseren, de tekenen van een klimaatverandering zijn er, zij zijn steeds duidelijker. Niemand kan ontkennen dat wij de laatste jaren getuigen zijn geweest van extreme verschijnselen, veelvuldige periodes van abnormale hitte, droogte en andere klachten van de aarde die alleen maar tastbare uitdrukkingen zijn van een stille ziekte die ons allen treft. Weliswaar kunnen niet alle rampen toegeschreven worden aan de wereldwijde klimaatverandering, maar men kan vaststellen dat sommige, door de mens teweeggebrachte klimaatveranderingen de mogelijkheid van frequentere en intensere klimaatveranderingen beduidend doen toenemen. Wij weten derhalve dat telkens wanneer de wereldwijde temperatuur 0,5^o C. toeneemt, ook de intensiteit en frequentie van hevige regens en overstromingen in sommige streken toenemen, van zware droogten in andere, van extreme hitte in enkele streken en hevige sneeuwval in weer andere.⁴ Indien wij tot nu toe enkele keren per jaar een hittegolf konden hebben, wat zou er dan gebeuren bij een toename van de wereldtemperatuur van 1,5^o C., waar wij dichtbij zijn? Die hittegolven zullen veel frequenter en intenser zijn. Als men over de 2 graden gaat, zullen de ijskap van Groenland en een grootgedeelte van de Zuidpool volledig smelten⁵, met enorme en zeer ernstige gevolgen voor allen.

Verzet en verwarring

---

¹ Conferentie van de katholieke bisschoppen van de Verenigde Staten, *Global Climate Change Background*, 2019.

² Bijzondere Vergadering van de Bisschoppensynode voor het Panamazonisch Gebied, Slotdocument, oktober 2019, 10: AAS 111 (2019), 1744.

³ Symposium van de Bisschoppenconferenties en Madagascar (Sceam), *African Climate Dialogues Communiqué*, Nairobi, 17 oktober 2022.

⁴ Vgl. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), *Climate Change 2021, The Physical Science Basis*, Cambridge and New York 2021, B.2.2.

⁵ Vgl. Id., *Climate Change 2023, Synthesis Report, Summary for Policymakers*, B.3.2. Voor het Rapport 2023 verwijzen wij naar https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_SPM.pdf.

6. De laatste jaren heeft het niet ontbroken aan mensen die deze waarneming getracht hebben te bagatelliseren. Zij allen wijzen op vermeende wetenschappelijke gegevens, zoals het feit dat de planeet altijd periodes van opwarming en afkoeling heeft gehad en zal hebben. Zij verzuimen een ander belangrijk gegeven te vermelden: wat wij nu meemaken, is een ongewone versnelling van de opwarming, met een dergelijke snelheid dat één generatie voldoende is - geen eeuwen of millennia - om het te merken. De stijging van de zeespiegel en het smelten van de gletsjers kunnen gemakkelijk door iemand in het tijdsbestek van zijn leven worden waargenomen en waarschijnlijk zullen over weinig jaren veel volken hun huizen ten gevolge van deze gebeurtenissen moeten verplaatsen.

7. Om degene die spreekt van een wereldwijde opwarming, belachelijk te maken neemt men zijn toevlucht tot het feit dat er zich herhaaldelijk ook extreme koude voordoet. Men vergeet dat deze en andere buitengewone symptomen alleen maar alternatieve uitdrukkingen zijn van dezelfde oorzaak: het wereldwijde gebrek aan balans, veroorzaakt door de opwarming van de planeet. Droogte, en overstromingen, uitdroging van meren en bevolkingen die weggevaagd worden door zeebevingen of overstromingen, hebben eigenlijk dezelfde oorsprong. Anderzijds mogen wij, als wij het hebben over een wereldwijd verschijnsel, dit niet verwarren met voorbijgaande en veranderlijke gebeurtenissen die grotendeels verklaard worden door lokale factoren.

8. Het gebrek aan informatie leidt ertoe de grote klimaatvoorspellingen die lange periodes betreffen - het betreft hier minstens decennia -, gelijk te stellen met de weersvoorzichten die hoogstens enkele weken omvatten. Wanneer wij het hebben over klimaatverandering verwijzen wij naar een wereldwijde werkelijkheid - met constante lokale variaties - die gedurende verschillende decennia voortduurt.

9. Het ontbreekt niet aan degenen die in een poging om de werkelijkheid te vereenvoudigen de armen ervan beschuldigen dat ze te veel kinderen hebben, en die het probleem trachten op te lossen door de vrouwen van de minder ontwikkelde landen te verminken. Zoals gewoonlijk, zou het lijken dat het de schuld is van de armen. Maar de realiteit is dat een laag percentage van de rijksten van de wereldbevolking meer vervuult ten opzichte van de armsten en dat de uitstoot *per hoofd* van de rijkste landen veel hoger is dan die van de armste.⁶ Hoe kan men vergeten dat Afrika, dat meer dan de helft van de armste mensen van de wereld herbergt, alleen maar voor een minimaal gedeelte van de historische uitstoot verantwoordelijk is?

10. Men zegt ook vaak dat de inspanningen om de klimaatverandering te matigen door het gebruik van fossiele brandstoffen terug te brengen en vormen van schonere energie te ontwikkelen tot een reductie van banen zullen kunnen leiden. Wat aan het gebeuren is, is dat miljoenen mensen werk verliezen ten gevolge van de verschillende consequenties van de klimaatverandering: verhoging van zeespiegel, droogte en veel andere verschijnselen die de planeet treffen, hebben heel wat mensen op drift doen raken. Anderzijds is de transitie naar vormen van een goed geregelde hernieuwbare

---

⁶ Vgl. United Nations Environment Program, *The Emissions Gap Report 2022*: <https://www.unep.org/resources/emissions-gap-report-2022>.

energie, zoals de inspanningen om zich aan te passen aan de schade van de klimaatverandering, in staat ontelbare banen in verschillende sectoren te genereren. Daarom is het noodzakelijk dat politici en ondernemers zich onmiddellijk hiermee bezighouden.

De menselijke oorzaken

11. De menselijke oorsprong van de klimaatverandering kan niet meer in twijfel getrokken worden. Laten wij zien waarom. De concentratie broeikasgassen in de atmosfeer, die de wereldwijde opwarming veroorzaken, is tot de 19de eeuw stabiel gebleven, met een volume van onder de 300 delen op een miljoen. Maar in het midden van die eeuw begon, in overeenstemming met de industriële ontwikkeling, de uitstoot toe te nemen. De laatste vijftig jaar heeft de toename een sterke versnelling ondergaan, zoals wordt bevestigd door het observatorium van Mauna Loa, dat vanaf 1958 dagelijkse metingen van kooldioxide uitvoert. Terwijl ik Laudato si' schreef, heeft deze het historische maximum bereikt - 400 delen op een miljoen - en is in juni 2023 tot 423 delen op een miljoen gekomen.⁷ Meer van 42% van de totale netto uitstoot heeft na 1990 plaatsgevonden.⁸

12. In de tussentijd zien wij dat de laatste vijftig jaar de temperatuur met een ongehoorde, in de laatste tweeduizend jaar ongeëvenaarde snelheid is toegenomen. In deze periode is de tendens een opwarming van 0,15^o C. per decennium geweest, het dubbele ten opzichte van de laatste 150 jaar.

Van 1850 tot nu is de wereldwijde temperatuur met 1,1^o C. toegenomen, een verschijnsel dat in de poolstreken versterkt blijkt te zijn. Het is mogelijk dat wij met dit tempo over tien jaar de wenselijke wereldwijde maximale grens van 1,5^o C. zullen bereiken.⁹

De toename heeft niet alleen plaatsgevonden op het aardoppervlak, maar ook op verschillende kilometers hoogte in de atmosfeer, op het oppervlak van de oceanen en zelfs op honderden meters diepte. Zo nam de verzuring van de zeeën toe en daalde hun zuurstofniveau. De gletsjers trekken zich terug, de sneeuwbedekking vermindert en de zeespiegel stijgt voortdurend.¹⁰

13. Het samenvallen van deze wereldwijde klimaatverschijnselen met een versnelde uitstoot van broeikasgassen, vooral vanaf het midden van de 20ste eeuw, mag niet verborgen blijven. Een overgrote meerderheid van klimaatdeskundigen ondersteunt deze onderlinge samenhang en slechts een zeer gering percentage van hen tracht deze evidentie te ontkennen. Helaas is de klimaatcrisis eigenlijk niet een kwestie die de grote economische machten aangaat, die er zich om bekommeren om de grootste winst met zo min mogelijke kosten en in een zo kort mogelijk tijd te behalen.

---

⁷ Vgl. National Oceanic and Atmospheric Administration, Earth System Research Laboratories, Global Monitoring Laboratory, *Trends in Atmospheric Carbon Dioxide*: <https://www.gml.noaa.gov/ccgg/trends/>.

⁸ Vgl. IPCC, *Climate Change 2023, Synthesis Report, Summary for Policymakers*, A.1.3.

⁹ Vgl. *Ibid.*, B.5.3.

¹⁰ Deze gegevens van de Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) zijn gebaseerd op ongeveer 34.000 studies: vgl. IPCC, *Synthesis Report of the Sixth Assessment Report (20/03/2023): AR6 Synthesis Report: Climate Change 2023* ([ipcc.ch](https://www.ipcc.ch))

14. Ik ben gedwongen deze preciseringen, die voor de hand lijken te liggen, te geven op grond van bepaalde minachtende en onredelijke meningen die ik ook binnen de katholieke Kerk vind. Maar wij kunnen er niet meer aan twifelen dat de reden van de ongewone snelheid van zo gevaarlijke veranderingen een onmiskenbaar feit is: de enorme ontwikkelingen die verbonden zijn met het ongebreideld menselijk ingrijpen in de natuur in de laatste twee eeuwen. De natuurlijke elementen die de opwarming typisch veroorzaken, zoals vulkaanuitbarstingen en andere, zijn niet voldoende om de het percentage en de snelheid van de veranderingen in de laatste decennia te verklaren.¹¹ De ontwikkeling van de gemiddelde temperaturen van het oppervlak kan niet verklaard worden zonder het effect van de broeikasgassen.

Schade en risico's

15. Sommige uitingen van deze klimaatcrisis zijn gedurende minstens honderden jaren al onomkeerbaar, zoals de toename van de wereldwijde temperatuur van de oceanen, de verzuring en de reductie van de zuurstof. Het water van de oceanen heeft een thermische traagheid (Dat wil zeggen dat het warmte langzaam opneemt, maar ook langzaam weer loslaat. *Red.*) en er zijn eeuwen nodig om de temperatuur en het zoutgehalte te normaliseren, met gevolgen voor het overleven van veel soorten. Dit is een van de zeer vele tekenen van het feit dat de andere schepselen van de wereld opgehouden hebben onze reisgenoten te zijn en onze slachtoffers zijn geworden.

16. Hetzelfde geldt voor het proces dat leidt tot de reductie van de continentale gletsjers. Het smelten van de polen kan voor honderden jaren niet omgekeerd worden. Wat het klimaat betreft, zijn er factoren die lang voortduren, onafhankelijk van de gebeurtenissen die ze ontketend hebben. Daarom kunnen wij de enorme schade die wij hebben veroorzaakt, niet meer tegenhouden. Wij zijn nauwelijks op tijd om een nog dramatischere schade te vermijden.

17. Sommige apocalyptische diagnoses lijken vaak onredelijk of niet voldoende onderbouwd. Dat zou ons er niet toe moeten brengen te ontkennen dat de mogelijkheid om een keerpunt te bereiken reëel is. Kleine veranderingen kunnen belangrijke, onvoorziene en misschien onomkeerbare veranderingen veroorzaken ten gevolge van factoren van traagheid. Dat zou uiteindelijk een stortvloed aan gebeurtenissen veroorzaken die als een lawine op elkaar volgen. In dit geval komt men altijd te laat, omdat geen enkele ingreep het reeds begonnen proces kan stoppen. Men kan niet meer terug. Wij kunnen niet met zekerheid zeggen dat dit onder de huidige omstandigheden zal gebeuren. Maar het is zeker een mogelijkheid, als wij rekening houden met de verschijnselen die reeds aan de gang zijn en die het klimaat "sensibiliseren", zoals bijvoorbeeld de reductie van de ijskappen, de veranderingen in de stromingen van de oceanen, de ontbossing van de tropische regenwouden, het smelten van de permafrost in Rusland.¹²

---

¹¹ Vgl. IPCC, *Climate Change 2023, Synthesis Report, Summary for Policymakers*, A.1.2.

¹² Vgl. *ibid.*

18. Derhalve is er een ruimere visie dringend noodzakelijk die het ons mogelijk maakt niet alleen ons te verwonderen over de wonderen van de vooruitgang, maar ook aandacht te schenken aan andere gevolgen waarvan men waarschijnlijk een eeuw geleden zelfs geen idee kon hebben. Er wordt van ons niet meer gevraagd dan een zekere verantwoordelijkheid voor de erfenis die wij achter laten na ons voorbijgaan in deze wereld.

19. Wij kunnen ten slotte hier nog aan toevoegen dat de pandemie van Covid-19 de nauwe relatie tussen het menselijk leven en dat van de andere levende wezens en het milieu heeft bevestigd. Maar zij heeft in het bijzonder bevestigd dat wat er in welk gedeelte van de wereld dan ook gebeurt, zijn weerslag heeft op heel de planeet. Dit veroorlooft mij twee overtuigingen te herhalen waarop ik tot vervelens toe blijf hameren: "alles is met elkaar verbonden" en "niemand redt zich alleen".

2. Het groeiend technocratische paradigma

20. In *Laudato si'* heb ik een korte uitleg van het technocratische paradigma gegeven dat ten grondslag ligt aan het huidige proces van de achteruitgang van het milieu. Het betreft "een wijze van leven en menselijk handelen die tekort schiet en de werkelijkheid zodanig weerspreekt dat zij haar vernietigt".¹³ In wezen bestaat zij erin te denken "alsof de werkelijkheid, het goede en de waarheid spontaan zouden opbloeien uit de macht van de technologie en de economie zelf".¹⁴ Als logische consequentie "komt men van hieruit gemakkelijk tot het idee van een onbeperkte en grenzeloze groei, die de economen, de theoretici op het gebied van financiën en technologie zo enthousiast heeft gemaakt".¹⁵

21. De laatste jaren hebben wij deze diagnose kunnen bevestigen, omdat wij tegelijkertijd getuigen zijn van een voortschrijden van dit paradigma. De kunstmatige intelligentie en de recente technologische ontwikkelingen zijn gebaseerd op het idee van een menselijk wezen zonder grenzen, waarvan capaciteiten en mogelijkheden zich dankzij de technologie tot het oneindige uitbreiden. Zo voedt het technocratische paradigma zich op monsterlijke wijze met zichzelf.

22. De voor de technologie natuurlijke bronnen, zoals lithium, silicium en zoveel andere, zijn zeker niet onbeperkt, maar het grootste probleem is de ideologie die een obsessie veronderstelt: het boven elke verbeelding vergroten van de menselijke macht, waarvoor de niet menselijke werkelijkheid een pure bron is die ten dienste hiervan staat. Alles wat bestaat, houdt op een gave te zijn die gewaardeerd, op haar waarde geschat en waarvoor gezorgd moet worden, en wordt een slaaf, een slaaf van iedere gril van de menselijke geest en zijn capaciteiten.

23. De rillingen lopen iemand over de rug, wanneer men zich realiseert dat de door de technologie uitgebreide mogelijkheden "aan degenen die de kennis en vooral de

---

¹³ Encycl. *Laudato si'* (24 mei 2015), 101: AAS 107 (2015), 887.

¹⁴ *Ibid.*, 105: AAS 107 (2015), 889.

¹⁵ *Ibid.*, 106: AAS 107 (2015), 890.

economische macht hebben om deze in te zetten, een indrukwekkende macht over het geheel van het menselijk geslacht en de hele wereld geven. Nooit heeft de mensheid zoveel macht over zichzelf gehad en niets garandeert dat zij deze goed zal gebruiken, vooral als men kijkt naar de wijze waarop zij van deze macht actueel gebruik maakt. [...] In welke handen bevindt zich zoveel macht en in welke kan ze komen? Het is vreselijk gevaarlijk dat zij ligt bij een klein gedeelte van de mensheid”.¹⁶

Goed nadenken over ons gebruik van de macht

24. Niet iedere toename van macht is een vooruitgang voor de mensheid. Men hoeft maar te denken aan de “bewonderenswaardige” technologieën die werden gebruikt om volken te decimeren, atoombommen te gooien, etnische groepen te vernietigen. Er zijn ogenblikken in de geschiedenis geweest dat de bewondering voor de vooruitgang het ons onmogelijk heeft gemaakt de gruwel van de gevolgen ervan te zien. Maar dit risico is steeds aanwezig, “omdat de immense technische groei niet altijd gelijk is opgegaan met een ontwikkeling van de mens in verantwoordelijkheid, waarden en geweten [...]. In deze zin is de mens onbeschermd blootgesteld aan zijn eigen macht, die blijft groeien, zonder instrumenten te hebben om deze te controleren. Hij kan beschikken over oppervlakkige mechanismen, maar wij kunnen stellen dat het de mens ontbreekt aan een solide ethiek, een cultuur en een spiritualiteit die hem werkelijk grenzen stellen en hem binnen een heldere zelfbeheersing beteugelen”.¹⁷ Het is niet vreemd dat een zo grote macht in dergelijke handen in staat is het leven te vernietigen, terwijl het model van het denken van het technocratisch paradigma ons verblindt en het ons niet mogelijk maakt dit zeer ernstige probleem van de mensheid van vandaag te zien.

25. In tegenstelling tot dit technocratisch paradigma zeggen wij dat de wereld die ons omgeeft, niet een voorwerp van uitbuiting, van ongebreideld gebruik, van onbepaalde ambitie is. Wij kunnen evenmin zeggen dat de natuur een pure “omlijsting” is waarbinnen wij ons leven en onze projecten kunnen ontwikkelen, omdat “wij hierin zijn opgenomen, er een deel van zijn en ermee verweven zijn”,¹⁸ zodat “niet van buitenaf, maar van binnenuit naar de wereld wordt gekeken”.¹⁹

26. Dat sluit het idee uit dat de mens een vreemde is, een externe factor die alleen maar in staat is het milieu te schaden. Hij moet beschouwd worden als een deel van de natuur. Het leven, het verstand en de vrijheid van de mens zijn ingevoegd in de natuur, die onze planeet verrijkt, en maken deel uit van de innerlijke krachten en het evenwicht ervan.

27. Daarom is een gezond milieu ook het product van de interactie van de mens met het milieu, zoals gebeurt in de inheemse culturen en zoals eeuwenlang gebeurd is in verschillende streken van de aarde. Menselijke groepen hebben vaak het milieu

---

¹⁶ Ibid., 104: AAS 107 (2015), 888-889.

¹⁷ Ibid., 105: AAS 107 (2015), 889.

¹⁸ Ibid., 139: AAS 107 (2015), 903.

¹⁹ Ibid., 220: AAS 107 (2015), 934.

“geschapen”²⁰ en daarbij het op de een of andere manier omgevormd zonder het te verwoesten of in gevaar te brengen. Het grote probleem van vandaag is dat het technocratische paradigma deze gezonde en harmonieuze relatie heeft verwoest. Het onontbeerlijke overwinnen van dit zo schadelijke en destructieve paradigma zal men echter niet vinden in een negeren van het menselijk wezen, maar houdt een interactie in van natuurlijke systemen “met maatschappelijke systemen”.²¹

28. Wij allen moeten echter opnieuw nadenken over de kwestie van de menselijke macht, aan de betekenis en de grenzen ervan. Onze macht is immers op een koortsachtige wijze in weinig decennia toegenomen. Wij hebben indrukwekkende en verrassende vorderingen gemaakt en wij realiseren ons niet dat wij tegelijkertijd zeer gevaarlijk zijn geworden, in staat het leven van veel wezens en ons eigen overleven op het spel te zetten. Men kan vandaag met de ironie van Solovjov herhalen: “Een zover gevorderde eeuw dat het haar lot was geworden de laatste te zijn”.²² Er is scherpzinnigheid en eerlijkheid noodzakelijk om op tijd te erkennen dat onze macht en de vooruitgang die wij voortbrengen, zich tegen ons aan het keren zijn.²³

De ethische engel

29. Het ethische verval van de werkelijke macht wordt gemaskeerd door *marketing* en valse informatie, nuttige mechanismen in de handen van wie de grootste middelen heeft om de publieke opinie daardoor te beïnvloeden. Wanneer men denkt een project te starten met een hevige impact op het milieu en hoge hevige vervuilende gevolgen, worden de bewoners van de streek met behulp van deze mechanismen misleid door te spreken van plaatselijke vooruitgang die men tot stand zal kunnen brengen, of van mogelijkheden voor de economie, de werkgelegenheid of de ondersteuning die deze zal brengen voor hun kinderen. Maar in werkelijkheid ontbreekt het aan een echte belangstelling voor de toekomst van deze mensen, omdat hun niet duidelijk wordt gezegd dat ten gevolge van dat project er een verwoeste aarde, veel ongunstigere omstandigheden om te leven en voorspoed te kennen, een verlaten, minder bewoonbare streek zonder leven en de vreugde van samenleven en hoop overblijven, behalve de wereldwijde schade die uiteindelijk veel anderen schaadt.

30. Men hoeft maar te denken aan het voorbijgaande enthousiasme voor het geld dat men kreeg in ruil voor het opslaan van het giftig afval op een plaats. Het huis dat met dat geld werd verkregen, is veranderd in een graf ten gevolge van ziekten die zijn uitgebroken. En dan spreek ik niet, aangedreven door een ongeremde verbeeldingskracht, maar op grond van iets dat wij hebben beleefd. Men zou kunnen zeggen dat dit een extreem voorbeeld is, maar men kan spreken van “minder” schade, omdat het nu juist de som van veel schade die wordt beschouwd als draaglijk, ons uiteindelijk brengt tot de situatie waarin wij nu verkeren.

---

²⁰ Vgl. S. Sörlin - P. Warde, *Making the Environment Historical. An Introduction*, in Idem, *Nature's End: History and the Environment*, Basingstoke - New York 2009, 1-23.

²¹ Encycl. *Laudato si'* (24 mei 2015), 139: AAS 107 (2015), 903.

²² Vgl. V. Solovyov, *I tre dialoghi e il racconto dell'Anticristo*, Bologna 2021, 256.

²³ Vgl. De heilige Paulus VI, Toespraak tot de FAO bij haar 25ste verjaardag (16 november 1970), 4: AAS 62 (1970), 833.

31. Deze situatie heeft niet alleen iets te maken met natuurkunde of biologie, maar ook met economie en onze wijze van denken hierover. De logica van de maximale winst met de minste kosten, gemaskeerd door rationaliteit, vooruitgang en bedrieglijke beloften, maakt iedere oprechte zorg voor het gemeenschappelijke huis en iedere aandacht voor de ondersteuning van de verworpenen van de maatschappij onmogelijk. De laatste jaren kunnen wij zien dat de armen zelf, in verwarring en vervoering gebracht ten aanzien van zoveel valse profeten, soms in de val trappen van een wereld die niet voor hen wordt gebouwd.

32. Er worden ideeën ontwikkeld over de zogenaamde “meritocratie”, die een “verdiende” menselijke macht is, waaraan alles moet worden onderworpen, een domein van degenen die geboren zijn in betere omstandigheden om zich te ontwikkelen. Een kant is een gezonde benadering van de waarde van de inzet, de groei van de eigen vermogens en een prijzenswaardige geest van initiatief, maar als men niet naar een werkelijke gelijkheid van gelegenheden zoekt, wordt de meritocratie gemakkelijk tot een dekmantel die uiteindelijk de voorrechten van weinigen met de grootste macht consolideert. Wat interesseert hen bij deze perverse logica de schade aan het gemeenschappelijke huis, als zij zich veilig voelen onder het vermeende pantser van de economische middelen die zij met hun talenten en inspanningen hebben verworven?

33. In hun eigen geweten en ten overstaan van hun eigen kinderen, die zullen betalen voor hun handelingen, stelt zich de zinvraag: wat is de zin van mijn leven, wat is de zin van mijn verblijf op deze aarde, was is tenslotte de zin van mijn werk en mijn inzet?

3. De zwakte van de internationale politiek

34. Terwijl “de geschiedenis tekenen van achteruitgang laat zien, [...] moet iedere generatie zich de strijd en de verworvenheden van de vorige generaties eigen maken en met ze naar hogere doelen voeren. Dat is de weg. Het welzijn wordt evenals liefde, gerechtigheid en solidariteit, niet eens en voor altijd bereikt; zij moeten elke dag veroverd worden”.²⁴ Om een solide en duurzaam proces te bereiken veroorloof ik het mij het feit te benadrukken dat “multilaterale overeenkomsten tussen de staten de voorkeur zouden moeten krijgen”.²⁵

35. Het helpt niet multilateralisme te verwarren met een wereldgezag dat geconcentreerd is in één persoon of een elite met een buitensporige macht: “Wanneer men het heeft over de mogelijkheid van een of andere vorm van wereldgezag dat door het recht gereguleerd wordt, hoeft men niet noodzakelijkerwijs te denken aan een persoonlijk gezag”.²⁶ Wij hebben het vooral over “efficiëntere wereldorganisaties, die het gezag hebben om het wereldwijde algemene welzijn, het uitbannen van honger en ellende en de concrete verdediging van de fundamentele mensenrechten te

---

²⁴ Encycl. Fratelli tutti (3 oktober 2020), 1: AAS 112 (2020), 972.

²⁵ Ibid. 174: AAS 112 (2020), 1030.

²⁶ Ibid. 172: AAS 112 (2020), 1029.

waarborgen”.²⁷ Het punt is dat zij een werkelijk gezag moeten bezitten om de verwezenlijking van enkele onvervreembare doestellingen te “garanderen”. Zo zou men een multilateralisme in het leven kunnen roepen dat niet afhankelijk is van de veranderlijke politieke omstandigheden of van de belangen van weinigen, en een stabiele doeltreffendheid heeft.

36. Het is toch betreurenswaardig dat men wereldwijde crises accepteert, wanneer zij een gelegenheid zouden kunnen zijn om heilzame veranderingen aan te brengen.²⁸ Dat is wat er is gebeurd in de financiële crisis van 2007-2008 en zich heeft herhaald in de crisis van Covid-19. Immers, “het lijkt erop dat de feitelijke strategieën die zich vervolgens in de wereld hebben ontwikkeld, gericht zijn op meer individualisme, minder integratie, meer vrijheid voor de werkelijk machten, die steeds een manier vinden om ongedeerd hiermee weg te komen”.²⁹

Opnieuw gestalte geven aan het multilateralisme

37. Meer dan het oude multilateralisme redden lijkt de uitdaging vandaag te zijn opnieuw gestalte hieraan geven en dit opnieuw ontwerpen in het licht van de nieuwe wereldwijde situatie. Ik nodig u uit om te erkennen dat “zeer veel verenigingen en organisaties van de burgermaatschappij helpen om de zwaktes van de internationale gemeenschap, haar gebrek aan coördinatie in complexe situaties, haar gebrek aan aandacht voor fundamentele mensenrechten en voor zeer kritieke situaties van sommige groepen te compenseren”.³⁰ Wat dat betreft, is het proces van Ottawa tegen het gebruik, de productie en het fabriceren van antipersoonsmijnen een voorbeeld dat laat zien hoe de burgermaatschappij en haar organisaties in staat zijn een doeltreffende dynamiek te scheppen die de UNO niet bereikt. Zo wordt het *subsidiariteitsprincipe* ook toegepast op de relatie wereldwijd-lokaal.

38. Op de middellange termijn begunstigt de globalisering spontane culturele uitwisselingen, een grotere wederzijdse kennis en wijzen van integratie van de volken die zullen kunnen leiden tot een multilateralisme “van onderop”, waartoe niet eenvoudigweg door de machtselites wordt besloten. De instanties die over de hele wereld van onderop opkomen waar geëngageerde mensen uit de meest verschillende landen elkaar helpen en elkaar wederzijds begeleiden, kunnen erin slagen druk uit te oefenen op de machtsfactoren. Het is te hopen dat dat gebeurt voor wat het klimaat betreft. Daarom herhaal ik dat “als de burgers de - nationale, regionale en gemeentelijke - politieke macht niet controleren, er dan ook geen bestrijden van milieuschade mogelijk is”.³¹

39. De postmoderne cultuur heeft een nieuwe gevoeligheid geschapen ten opzichte van wie zwakker is en minder macht bezit. Dat verenigt zich met de nadruk die ik in mijn encycliek *Fratelli tutti* leg op het primaat van de menselijke persoon en op de

---

²⁷ Ibid.

²⁸ Vgl. *ibid.* 170: AAS 112 (2020), 1029.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid. 175: AAS 112 (2020), 1031.

³¹ *Enycl. Laudato si'* (24 mei 2015), 179: AAS 107 (2015), 918.

bescherming van de waardigheid in iedere omstandigheid. Het is een andere wijze om tot multilateralisme uit te nodigen om de werkelijke problemen van de mensheid op te lossen door vooral te zoeken naar het respect voor de waardigheid van de persoon, zodat de ethiek boven lokale of toevallige belangen gaat.

40. Het gaat er niet om de politiek te vervangen, omdat anderzijds de opkomende machten steeds belangrijker worden en in feite in staat zijn belangrijke resultaten te behalen bij de oplossing van concrete problemen, zoals sommige daarvan hebben laten zien in de pandemie. Juist het feit dat de antwoorden op de problemen van ieder land, hoe klein ook, kunnen komen, leidt ertoe het multilateralisme te erkennen als een onontkoombare weg.

41. De oude diplomatie, die ook in een crisis verkeert, blijft haar belang en noodzaak tonen. Zij is er nog niet in geslaagd een model van multilaterale diplomatie voort te brengen dat beantwoordt aan de nieuwe vorm van de wereld, maar als zij in staat is zich te herformuleren, zal zij deel moeten uitmaken van de oplossing, omdat ook een ervaring van eeuwen niet aan de kant gezet kan worden.

42. De wereld is zo multipolair en tegelijkertijd zo complex aan het worden dat voor een doeltreffende samenwerking een ander kader nodig is. Het is niet voldoende te denken aan machtsevenwicht, maar ook aan de noodzaak een antwoord te geven op de nieuwe uitdagingen en met wereldwijde mechanismen te reageren op de uitdagingen waar het milieu, de gezondheid, de cultuur en de maatschappij betreft, vooral om het respect voor de meest elementaire mensenrechten, de maatschappelijke rechten en de zorg voor het gemeenschappelijke huis te consolideren. Het gaat erom universele en doeltreffende regels vast te stellen om deze wereldwijde bescherming te garanderen.

43. Dit alles veronderstelt dat een nieuwe procedure voor de besluitvorming en het legitimeren van die besluiten wordt verwezenlijkt, aangezien de procedure die verschillende decennia geleden werd vastgesteld, niet voldoende is en niet doeltreffend lijkt te zijn. In die context is er ruimte voor gesprek, consultatie, arbitrage, oplossing van conflicten, supervisie en, kort samengevat, een soort van grotere "democratisering" op wereldwijd niveau noodzakelijk, om de verschillende situaties tot uitdrukking te brengen en in te sluiten. Het zal niet meer nuttig zijn instellingen te ondersteunen die de rechten van de sterksten beschermen zonder zich bezig te houden met de rechten van allen.

4. De klimaatconferenties: vooruitgang en mislukkingen

44. Decennialang komen de vertegenwoordigers van meer dan 190 landen periodiek bijeen om de klimaatkwestie onder ogen te zien. De Conferentie van Rio de Janeiro van 1992 heeft geleid tot het aannemen van het Raamverdrag van de Verenigde Naties over Klimaatverandering (UNFCCC), een verdrag dat van kracht is geworden, toen de noodzakelijke ratificeringen door de ondertekenende landen in 1994 zijn bereikt. Deze staten komen ieder jaar bijeen in de Conferentie van de Partijen (COP), het hoogste beslissingsorgaan. Sommige zijn een mislukking geworden, zoals die van

Kopenhagen (2009), terwijl andere het mogelijk hebben gemaakt belangrijke stappen te zetten, zoals de COP3 van Kyoto (1997). Het kostbare protocol ervan is dat het de reductie van de totale uitstoot van broeikasgassen met 5% ten opzichte van 1990 als doel heeft gesteld. De vervaldatum was 2012, maar hieraan heeft men zich duidelijk niet gehouden.

45. Alle partijen hebben zich bovendien verplicht programma's van aanpassing te verwezenlijken om de effecten van de klimaatverandering die al aan de gang is, te reduceren. Bovendien is er voorzien in hulp om de kosten van deze maatregelen in ontwikkelingslanden te dekken. Het protocol is van kracht geworden in 2005.

46. Vervolgens is een mechanisme voorgesteld met betrekking tot de door de klimaatveranderingen veroorzaakte verliezen en schade, dat de rijkste landen erkent als de hoofdverantwoordelijken en de verwoestende gevolgen in de meest kwetsbare landen tracht te compenseren. Het gaat er niet meer om de "aanpassing" van deze landen te financieren, maar ze te compenseren voor de reeds geleden schade. Die kwestie is het onderwerp geweest van belangrijke discussies in verschillende COP's.

47. De COP21 van Parijs (2015) is een ander veelbetekenend ogenblik geweest, omdat zij een overeenkomst tot stand heeft gebracht die allen erbij betrokken heeft. Zij kan worden gezien als een nieuw begin, gegeven het feit dat het bereiken van de in de voorafgaande fase vastgestelde doeleinden mislukt was. Het akkoord is op 4 november 2016 van kracht geworden. Hoewel het bindend is, zijn niet alle vereisten verplichtingen in strikte zin en sommige ervan laten ruimte voor een brede interpretatie. Ook voor verplichtingen die niet in acht genomen worden, voorziet zij overigens niet in echte sancties en er zijn geen doeltreffende instrumenten om het nakomen ervan te garanderen. Bovendien voorziet het voor de ontwikkelingslanden in vormen van flexibiliteit.

48. Het Akkoord van Parijs presenteert een belangrijke doelstelling op de lange termijn: de toename van de gemiddelde wereldwijde temperaturen onder de 2 graden handhaven ten opzichte van de pre-industriële niveaus, waarbij hoe dan ook gestreefd wordt onder de 1,5 graad te komen. Men werkt nog aan het consolideren van concrete procedures van monitoring en het verschaffen van algemene criteria om de doelstellingen van de verschillende landen te vergelijken. Dat maakt een objectievere (kwantitatieve) beoordeling van de daadwerkelijke resultaten moeilijk.

49. Na sommige Conferenties met weinig resultaten en de teleurstelling van COP25 van Madrid (2019) hoopte men dat bij de COP26 van Glasgow (2021) deze traagheid zou veranderen. In wezen is het resultaat geweest dat men opnieuw het Akkoord van Parijs lanceerde, dat door de beperkingen en effecten van de pandemie ter discussie gesteld was. Bovendien is er een overvloed aan "aansporingen" geweest waarvan men moeilijk een werkelijke invloed kon verwachten. De voorstellen die erop gericht waren een snelle en doeltreffende transitie te garanderen naar vormen van alternatieve en minder vervuulende energie zijn er niet in geslaagd vooruitgang te boeken.

50. De COP27 van Sharm el-Sheikh (2022) is vanaf het begin bedreigd door de situatie, geschapen door de inval in Oekraïne, die een ernstige economische crisis en een energiecrisis veroorzaakt. Het gebruik van kolen is toegenomen en allen hebben zich willen verzekeren van de bevoorrading ervan. De ontwikkelingslanden hebben de toegang tot energie en de mogelijkheden voor ontwikkeling als een dringend noodzakelijke prioriteit beschouwd. Men heeft duidelijk erkend dat in werkelijkheid fossiele brandstoffen nog 80% van de energie wereldwijd leveren en dat het gebruik ervan blijft toenemen.

51. De Conferentie in Egypte is nog een voorbeeld geweest van de moeilijkheden van de onderhandelingen. Men zou kunnen zeggen dat zij minstens vooruitgang heeft geboekt in de consolidering van het systeem van financiering voor de “verliezen en de schade” in de landen die het meest getroffen worden door klimatologische rampen. Dat leek de ontwikkelingslanden een nieuwe stem en een grotere deelname te verschaffen. Maar ook betreffende deze kwestie zijn veel punten vaag gebleven, vooral de concrete verantwoordelijkheid van de landen die een bijdrage moeten leveren.

52. Wij kunnen vandaag nog steeds zeggen dat “de afspraken maar beperkt verwezenlijkt zijn, omdat er geen adequaat mechanisme van controle, periodiek onderzoek en sanctie op plichtsverzuim was vastgesteld. De geformuleerde principes blijven vragen om doeltreffende en snelle wegen voor een concrete realisatie”.³² Bovendien “kunnen de internationale onderhandelingen niet op een veelbetekenende wijze verder gaan ten gevolge van de standpunten van de landen die aan de eigen nationale belangen de voorkeur geven ten opzichte van het wereldwijde algemeen welzijn. Allen die de gevolgen zullen ondergaan die wij trachten te verdoezelen, zullen zich dit gebrek aan bewustzijn en verantwoordelijkheid herinneren”.³³

5. Wat verwacht men van de COP28 in Dubai?

53. De Arabische Emiraten zullen de komende Conferentie van de Partijen gastvrijheid verlenen. Het is een land aan de Perzische Golf dat wordt gekenmerkt door een grote export van fossiele brandstof, ook al heeft het veel geïnvesteerd in hernieuwbare energie. Intussen streven daar de olie- en gasmaatschappijen naar nieuwe projecten om de productie nog meer uit te breiden. Zeggen dat men niets moet verwachten, zou zelfverminking zijn, omdat dat zou betekenen heel de mensheid, vooral de armsten, blootstellen aan de ergste gevallen van de klimaatverandering.

54. Als wij vertrouwen hebben in het vermogen van de mens om zijn eigen kleine belangen te overstijgen en groots te denken, kunnen wij er niet van afzien te dromen dat de COP28 leidt tot een besliste versnelling van de energietransitie, met een doeltreffende inzet die permanent gemonitord kan worden. Deze Conferentie kan een keerpunt zijn door aan te tonen dat alles wat men sinds 1992 heeft gedaan, serieus en

---

³² Ibid., 167: AAS 107 (2015), 914.

³³ Ibid., 169: AAS 169 (2015), 915.

gepast was, anders zal het een grote teleurstelling zijn en alles wat men tot hier aan goeds heeft kunnen bereiken, in gevaar brengen.

55. Ondanks de talrijke onderhandelingen en akkoorden is de wereldwijde uitstoot blijven groeien. Men kan weliswaar beweren dat zonder deze akkoorden deze nog erger zou zijn geworden, maar betreffende andere ecologische kwesties zijn er zeer vele, waar de wil er is geweest, en belangrijke resultaten zijn bereikt, zoals in het geval van de bescherming van de ozonlaag. De noodzakelijke transitie naar schone energie, zoals wind-, zonne-energie, maakt niet snel genoeg vorderingen, omdat er een overvloed is aan fossiele brandstoffen. Dientengevolge dreigt wat men aan het doen is, alleen maar geïnterpreteerd te worden als een spelletje om af te leiden.

56. Wij moeten de logica overwinnen dat wij gevoelig zijn voor het probleem en tegelijkertijd niet de moed hebben om wezenlijke veranderingen tot stand te brengen. Wij weten dat met deze snelheid binnen weinig jaren we de uiterste wenselijke grens van 1,5 graad Celsius zullen overschrijden en binnenkort zouden kunnen komen op 3 graden, met een hoog risico een kritisch punt te bereiken. Ook al zou dit kritische punt van terugkeer niet bereikt worden, de effecten zouden desastreus zijn en men zou overhaast maatregelen moeten nemen met enorme kosten en uiterst ernstige en onverdraaglijke economische en maatschappelijke gevolgen. Als wij de maatregelen die wij nu nemen, kosten met zich meebrengen, dan zullen die, hoe langer wij wachten, nog veel hoger worden.

57. Ik denk dat het essentieel is het feit te benadrukken dat “alleen maar zoeken naar een technische remedie voor ieder milieuprobleem dat zich voordoet, betekent zaken isoleren die in werkelijkheid met elkaar verbonden zijn, en de ware en diepste problemen van het wereldsysteem verbergen”.³⁴ Weliswaar zijn er inspanningen van aanpassing ten opzichte van onomkeerbare rampen op korte termijn noodzakelijk; ook enkele ingrepen en technologische vorderingen om de uitstoot van gassen te absorberen of op te vangen zijn positief; maar wij lopen gevaar te blijven steken in de logica van pappen en nat houden, terwijl onder de oppervlakte een proces van achteruitgang verder gaat, dat wij blijven voeden. Veronderstellen dat ieder toekomstig probleem wordt opgelost met nieuwe technische ingrepen is een fataal pragmatisme, gedoemd om een sneeuwbaaleffect te veroorzaken.

58. Laten wij eindelijk een einde maken aan het onverantwoordelijk voor de gek houden dat de kwestie presenteert als alleen maar ecologisch, als “groen”, romantisch, vaak belachelijk gemaakt om economische belangen. Laten wij eindelijk toegeven dat het een menselijk probleem is in ruime zin en op verschillende niveaus. Daarom is er een betrokkenheid van allen vereist. Vaak trekken ter gelegenheid van de Klimaatconferenties de acties van de zogenaamde “geradicaliseerde” groepen de aandacht. In werkelijkheid vullen zij een leegte op van de maatschappij als geheel, die een gezonde druk zou moeten uitoefenen, omdat het iedere familie toekomst te denken dat de toekomst van de kinderen op het spel staat.

---

³⁴ Ibid., 111: AAS 107 (2015), 982.

59. Als er een oprechte belangstelling bestaat om ervoor te zorgen dat de COP28 historisch wordt, dat zij ons als mensen eert en veredelt, dan kunnen wij alleen maar verplichtende vormen van energietransitie verwachten die drie kenmerken hebben: dat zij doelmatig zijn, dat zij verplichtend zijn en gemakkelijk te monitoren. Dit met het doel om een nieuw proces op gang te brengen dat drastisch, intensief is en kan rekenen op de inzet van allen. Dat is niet gebeurd bij de tot nu toe afgelegde weg, maar alleen met een dergelijk proces zou men de geloofwaardigheid van de internationale politiek kunnen herstellen, omdat het alleen op deze concrete wijze mogelijk zal zijn kooldioxide aanzienlijk te reduceren en op tijd ergere rampen te vermijden.

60. Laten wij hopen dat al degenen die zullen ingrijpen, strategen zijn die in staat zijn om meer te denken aan het gemeenschappelijke welzijn en aan de toekomst van hun kinderen dan aan de toevallige belangen van een of ander land of bedrijf. Mogen zij zo de adel van de politiek en niet de schande ervan laten zien. Aan de machtigen durf ik deze vraag te stellen: “Waarom wil men vandaag een macht handhaven die men zich zal herinneren om haar onvermogen om in te grijpen, toen het urgent en noodzakelijk was om te doen?”³⁵

6. De spirituele motiveringen

61. Ik wil niet nalaten voor de katholieke gelovigen de motiveringen te vermelden die uit hun geloof voortkomen. Ik moedig de broeders en zusters van andere godsdiensten aan hetzelfde te doen, omdat wij weten dat een authentiek geloof niet alleen kracht schenkt aan het menselijk hart, maar het hele leven omvormt, persoonlijke doeleinden verandert, de relatie met de ander en de banden met heel de schepping verlicht.

In het licht van het geloof

62. De Bijbel vertelt dat “God alles bezag wat Hij gemaakt had, en Hij zag dat het heel goed was” (Gen. 1, 31). Aan Hem behoort “de aarde met al wat erop is” (Deut. 10, 14). Daarom zegt Hij: “Verkoop van land mag terugkoop niet uitsluiten, want het land behoort aan Mij; gij zijt er vreemdelingen en gasten” (Lev. 25, 23). Daarom “houdt deze verantwoordelijkheid ten opzichte van een aarde die van God is, in dat de mens, begiftigd met verstand, de natuurwetten en het delicate evenwicht tussen de schepselen van deze wereld eerbiedigt”.³⁶

63. Anderzijds “laat het geheel van het heelal met zijn vele relaties het best de onuitputtelijke rijkdom van God zien”; derhalve “moeten wij”, om wijs te zijn “de verscheidenheid van de dingen in hun vele relaties aanvaarden”.³⁷ Op deze weg van wijsheid is het voor ons niet onbelangrijk dat verschillende soorten aan het verdwijnen zijn en dat de klimaatcrisis het leven van zoveel wezens in gevaar brengt.

---

³⁵ Ibid., 57: AAS 107 (2015), 870.

³⁶ Ibid., 68: AAS 107 (2015), 874.

³⁷ Ibid., 86: AAS 107 (2015), 881.

64. Jezus “kon anderen uitnodigen te letten op de schoonheid die er in de wereld is, omdat Hijzelf voortdurend in contact stond met de natuur en daaraan een aandacht vol genegenheid en verwondering besteedde. Wanneer Hij iedere hoek van zijn land doorkruiste, hield Hij stil om de door zijn Vader gezaaide schoonheid te aanschouwen en nodigde Hij zijn leerlingen uit te beseffen dat de dingen een goddelijke boodschap bevatten”.³⁸

65. Tegelijkertijd “doen de schepselen van deze wereld zich aan ons niet meer voor als een puur natuurlijke werkelijkheid, omdat de verrezen Heer ze op mysterieuze wijze omgeeft en richt op een bestemming van volheid. Dezelfde bloemen op het veld en de vogels die Hij verwonderd zag met zijn menselijke ogen, zijn nu vol van zijn lichtende tegenwoordigheid”.³⁹ Als “het heelal zich ontwikkelt in God, die het geheel vervult, dan is er dus een mysterie te aanschouwen in een blad, in een pad, in de dauw, in het gelaat van een arme”.⁴⁰ De wereld zingt van een oneindige liefde, waarom er dan niet voor te zorgen?

In gemeenschap en met verantwoordelijkheid onderweg zijn

66. God heeft ons verenigd met al zijn schepselen. En toch kan het technocratisch paradigma ons isoleren van hetgeen ons omringt, en het bedriegt ons door ons te doen vergeten dat heel de wereld een “contactzone” is⁴¹

67. Het joods-christelijke idee van de wereld ondersteunt de bijzondere en centrale waarde van de mens te midden van het wonderbaarlijke concert van alle schepselen, maar vandaag zijn wij gedwongen te erkennen dat het mogelijk is alleen maar een “gesitueerd antropocentrisme”. Dat wil zeggen erkennen dat het menselijk leven onbegrijpelijk en ondraagbaar is zonder de andere schepselen. Immers, “wij allen, als wezens van het heelal en geschapen door dezelfde Vader, zijn met elkaar verbonden door onzichtbare banden en vormen een soort universele familie, een verheven gemeenschap die ons aanzet tot een heilig, liefdevol respect”.⁴²

68. Dit is niet een product van onze wil, maar heeft een andere oorsprong die zich aan de wortel van ons wezen bevindt, omdat “God ons zo nauw met de wereld die ons omgeeft, heeft verbonden dat de woestijnvorming van de bodem als het ware een ziekte is voor ieder en wij mogen klagen over het uitsterven van een soort, als was het een verminking”.⁴³ Laten wij zo een einde maken aan het idee van een autonoom, almachtig en onbepaald wezen laten wij opnieuw nadenken over onszelf om ons op een nederigere en rijkere wijze te begrijpen.

69. Ik nodig ieder uit om dit traject van verzoening met de wereld die ons gastvrijheid verleent, te begeleiden en haar te verfraaien met een eigen bijdrage, omdat onze inzet

---

³⁸ Ibid., 97: AAS 107 (2015), 886.

³⁹ Ibid., 100: AAS 107 (2015), 887.

⁴⁰ Ibid., 233: AAS 107 (2015), 938.

⁴¹ Vgl. D.J. Haraway, *When Species Meet*, Minneapolis 2008, 205-249.

⁴² Encycl. *Laudato si'* (24 mei 2015), 89, AAS 107 (2015), 883.

⁴³ Apost. exhort. *Evangelii gaudium* (24 november 2013), 215: AAS,105 (2013). 1109.

te maken heeft met persoonlijke waardigheid en grote waarden. Ik kan hoe dan ook niet ontkennen dat het noodzakelijk is oprecht te zijn en te erkennen dat de meest doeltreffende oplossingen niet alleen komen van individuele krachtsinspanningen, maar vooral van de grote beslissingen van de nationale en internationale politiek.

70. Desondanks draagt alles bij aan het geheel en de toename van een tiende graad van de wereldwijde temperatuur vermijden zou al voldoende zijn om veel mensen lijden te besparen. Maar wat telt, is iets dat minder kwantitatief is: zich herinneren dat er geen duurzame veranderingen zijn zonder culturele veranderingen, zonder een rijping van de levenswijze en van de maatschappelijke overtuigingen, en dat er geen culturele veranderingen zijn zonder veranderingen in de personen.

71. De inspanningen van families om minder te vervuilen, verspilling te reduceren, bedachtzaam te consumeren scheppen een nieuwe cultuur. Het eenvoudige feit dat men de persoonlijke, familiale en gemeenschappelijke houdingen verandert, voedt de bezorgdheid om de verantwoordelijkheden die door de politieke sectoren niet worden genomen, en de verontwaardiging over de onverschilligheid van de machtigen. Derhalve dient te worden opgemerkt dat, ook al resorteert dat, kwantitatief gezien, niet onmiddellijk effect, het ertoe bijdraagt grote processen van transformatie te verwezenlijken die vanuit het diepste van de maatschappij werkzaam zijn.

72. Als wij in overweging nemen dat de uitstoot *per hoofd* in de Verenigde Staten ongeveer het dubbele is van die van een inwoner van China en ongeveer zeven keer groter ten opzichte van het gemiddelde van de armere landen,⁴⁴ dan kunnen wij stellen dat een wijdverbreide verandering van een onverantwoordelijke levensstijl die verbonden is met het westerse model, op de lange termijn een belangrijk effect zou hebben. Zo zouden wij met de onontkoombare politieke beslissingen op de weg zijn van wederzijdse zorg.

73. "Prijst God" is de naam van deze brief. Want een menselijk wezen dat pretendeert zich in de plaats van God te stellen, wordt het grootste gevaar voor zichzelf.

Gegeven te Rome, bij Sint-Jan van Lateranen, 4 oktober, Feest van de heilige Franciscus van Assisi, 2023, het elfde jaar van mijn pontificaat.

FRANCISCUS

*Vertaling: drs. H.M.G. Kretzers
Eindredactie: A. Kruse, MA
Copyright: Liberia Editrice Vaticana/SRKK*

---

⁴⁴ Vgl. United Nations Environment Program, *The Emissions Gap Report 2022*: <https://www.unep.or/resources/emissions-gap-report-2022>.